

Kosteikkohankkeen loppuraportti

1. Hankkeen tausta

Juankoskella päätettiin v. 2020-21 Akonpohjan maa- ja kotitalousseura ry:ssä ryhtyä selvittämään, miten Akonveden Akonpohjan vesialueen laadun heikkeneminen ja lahdenpohjan umpeenkasvu voidaan estää. Ns. uittotoimikunta perehtyi järven tilan parannusmahdollisuuksiin. Toimikunta järjesti useita keskustelutilaisuuksia paikallisille asukkaille ja kutsui mukaan eri tahojen asiantuntijoita. Keskustelujen ja selvitysten pohjalta jäsenyi toteutusaihioksi perustaa kaivukosteikko pääosin Akonsaaren ja Akonpohjan osakaskuntien maille paikallistien (16465) itäpuolelle. Ylimääräisessä vuosikokouksessa 8.11.2023 päätettiin yksimielisesti käynnistää kosteikkohanke.

2. Hankkeen tavoitteet

Hankkeen tavoite on hillitä laajalta 1254 hehtaarin eroosioherkältä valuma-alueelta tulevaa ulkoista kuormitusta. Kosteikon avulla voidaan estää ohuen siltin, muun kiintoaineksen ja ravinteiden päätyminen järveen – ja siten pysäyttää lahden umpeen kasvaminen. Kosteikon perustamisen välillisiä tavoitteita ovat ilmastomuutoksen torjuminen tasaamalla virtaamia, lisäämällä hiilen kiertoa monimuotoisen lajiston kautta sekä edistämällä luonnon ennallistamista.

3. Hankkeen toteutus

3.1. Hankkeen osapuolet ja resurssit

Hanke suunniteltiin ja toteutettiin Akonpohjan maa- ja kotitalousseuran toimesta yhteistyössä Akonsaaren ja Akonpohjan osakaskuntien kanssa. Uittotoimikunta muuntui kosteikkotoimikunnaksi, joka toimi hankkeen ohjausryhmänä.

Alueen uittohistorian perusteella hankkeen tukijoiksi saatiin Järvi-Suomen Uittoyhdistys ja UPM/Metsä. Julkista rahoitusta haettiin ja saatiin Pohjois-Savon ELY-keskukselta ja Kuopion kaupungilta.

3.2. Luvat, sopimukset ja suostumukset

Kosteikon alueelle ei kohdistu maankäytöstä tai yhdyskuntatekniikasta johtuvia rajoitteita tai vaatimuksia. Ennakkoon selvitettiin kaavat, sähkökaapelinäyttö ja vesiputkien kulkureitit. Hanke voitiin toteuttaa vesilain mukaisella ilmoituksella ELY:lle. Kuopion kaupungin ympäristö- ja rakennuslautakunnalta saatiin kannanotto, että toteutus ei edellytä erillistä lausuntoa eikä maisematyölupaa.

Maanomistajilta saatiin naapurilausunnot sekä luvat kosteikon perustamiselle ja tiepohjan raivauksille. Lisäksi tehtiin kosteikon rakentamissopimus.

Maanvuokrasopimus tehtiin 25 vuodeksi Västinniemen osakaskunnan kanssa 13.11.2024.

3.3. Tekninen toteutus ja maastotyöt

Kosteikon koko on 0,6 hehtaaria. Rakentamissuunnitelman teki Antti Happonen marraskuussa 2023. Kaivu-urakan toteuttajaksi valittiin tarjous selvityksen perusteella Koneyhtymä Happonen&Holopainen. Muut maastotyöt hoidettiin seuran jäsenten toimesta.

Kaivutyö tehtiin pakkasaikaan maaliskuussa 2025. Kaivettavat maa-ainekset hyödynnettiin pengerrysten rakentamisessa. Penkereet toimivat jatkossa pääsyteinä hoitotöissä. Kosteikon vesi vastaa entisen laskuojan pinnan korkeutta. Vedenpintaa ei nostettu, jotta ei synny vettymis- ja tulvaongelmia kosteikon yläpuolisilla alueilla.

Kosteikko muodostuu yhdestä altaasta, jossa on useita syvänteitä (saostusaltaita) ja yksi saari. Syvin kohta altaassa on noin 1,5 metriä. Rannat muotoiltiin serpentiinimäisesti maksimoiden niemikkeillä rantaviivan määrä. Vesi altaaseen valuu pääosin Helvetinhaudanpuron ja Ruostepuron kautta. Järveen vesi valuu uutta laskuojaa pitkin kivirompolista tehdyn padon läpi kierrettyään ensin kosteikkoaltaassa. Patoa voidaan säätää patokivetyksen avulla. Rumpuputki kaivettiin pohjoisosan reunapenkan alle ohjaamaan rinteestä valuvat pintavedet altaaseen. Altaan vesi noudattelee Akonveden vedenpintaa.

3.4. Rahoitus

Suurin kynnys hankkeen toteuttamisessa oli rahoitus. Usko toteutumisen mahdollisuuteen heräsi, kun Pohjois-Savon ELY-keskus myönsi 19.4.2024 avustusta 50% alkuperäisestä kustannusarviosta eli 6 750€. Kuopion kaupunki myönsi talkooavustusta 3 000€ 18.2.2025. Järvi-Suomen uittoyhdistys ja UPM/Metsä tukivat hanketta kumpikin 1 000€:lla.

Omarahoitusosuus oli Akonsaaren osakaskunnalta 1 000€ sekä Akonpohjan maa- ja kotitalousseuralta 1 000€.

Budjetti laadittiin tarkasti vailla ylimääräistä pelivaraa. Yhdistyksen talouden näkökulmasta isompaa/kalliimpaa hanketta ei olisi tohdittukaan aloittaa varsinkin, kun rahoituksen riittävyys käynnistämishetkellä oli epävarmaa.

4. Hankkeen onnistumisen arviointi

4.1. Työn aikataulutus ja vaiheistus

Hanke toteutui hyvin ja suunnitelman mukaisesti sekä aikataulun että työvaiheiden osalta. Hankesuunnitelma perustui toimikunnan hankkimaan tietoon, suunnittelijan kokemukseen ja Savo-Karjalan vesiensuojeluyhdistys ry:n esiselvitysraporttiin.

4.2. Kaivutyön onnistuminen

Kulunut talvi oli sään osalta melko lauha. Lopulta oli onnekas sattuma, että kaivun ajankohtana oli työlle suotuisa pakkassää. Maa oli jäätynyt juuri sopivasti. Kulkuväylät penkereiden kohdilla kantoivat hyvin pitkäpuomisen kaivinkoneen eli tamppaus oli onnistunut hyvin. Kaivamisessa ei ilmennyt ongelmia. Kaivu-urakka toteutui 84 tunnissa, joka ylitti 4 tuntia suunnitellun maksimin.

Kosteikon muoto muuttui jonkin verran kaivutyön edetessä. Veden kulku hyödyntää suunniteltua pidemmän matkan luontaista reittiään. Näin veden reitti, pyörteily ja viipymä kosteikkoaltaassa saatiin mahdollisimman suureksi. Muutoksille on suunnittelijan hyväksyntä.

4.3. Resurssien tarve ja riittävyys

Hankkeessa tehty talkootyömäärä on noin kaksinkertainen alkuperäiseen suunnitelmaan nähden. Maastossa tehtiin rajojen, rajapyykkien, tiepohjan ja penkereiden merkintöjä, raivausta, jäädyttämistä tamppaamalla sekä viirojen ja rumpuputken asennuksia. Tekijöitä näihin tehtäviin oli sopivasti ja työt hoituivat joutuisasti.

Hallinnollisen työn määrä oli yllättävänkin suuri. Hallinnollisia tehtäviä olivat erilaiset selvitys- ja sopimusasiat, yhteydenpito eri osapuoliin, kokous- ja dokumentointityöt, viestintä, rahaliikenteen hoitaminen, hankekirjanpito jne.

Kosteikkotoimikunta kokoontui 5 kertaa hankkeen aikana. Talkootyöstä ryhdyttiin pitämään tuntikirjanpitoa vasta ELY:n kanssa pidetystä aloituskokouksesta alkaen. Ajanjaksolla 15.5.2024 – 6.5.2025 kertyi kirjattuja tunteja 219,5.

Rahoitus toteutui liki alkuperäisen budjetin mukaisesti. Budjetti ylittyi vain 250€. Talkootyön rahallinen arvo jäi arvioitua pienemmäksi, mutta sen merkitys ja hyöty konkretisoitui ELY-tuen maksatussäännöissä. Toteutuneita kustannuksia kasvattivat alv-muutos sekä yleinen kustannustason nousu vuonna 2024. Hankehakemus jätettiin ELY-keskukselle 28.11.2023.

4.4. Riskien realisoituminen

Ostolaskujen maksu ja hankkeen avustusten ajoittaminen oikea-aikaisesti vaati ennakkosuunnittelua ja järjestelyjä. Yllätyksiltä ei kuitenkaan vältytty. Huolellisesta suunnittelusta huolimatta aikataulut eivät täsmänneet. Avustusten saapuminen kesti ennakoitua pidempään. Tästä johtuen yhdistys joutui nostamaan lainan, jotta laskut saatiin maksetuksi eräpäivinä. Laina on maksettava takaisin viimeistään kesäkuun lopussa. Muita hankeriskejä ei ilmaantunut.

5. Jatkotoimenpiteet

5.1. Hoitosuunnitelma

Kosteikon toimintaa seurataan ja rakenteita tarkkaillaan. Tarvittaessa veden virtaamaa säädellään kivipadolla ja rakenteita korjataan. Kasvillisuutta niitetään ja raivataan maiseman siistimiseksi tarpeen mukaan. Huoltoreitit raivataan kasvavista pajukoista ja pidetään ajokelpoisina. Puusto poistetaan penkereiltä. Huolto- ja hoitotoimet voidaan hoitaa joko eteläistä tai pohjoista penkerettä pitkin. Kertyvä liete ja kiintoaines poistetaan tarvittaessa kaivinkoneella. Ensimmäinen saostusaltaiden tyhjennys on ajankohtainen aikaisintaan viiden vuoden kuluttua.

Vuosittaiset toimenpiteet suunnitellaan ja konkreettiset työvastuut sovitaan yhdistyksen vuosisuunnittelun yhteydessä. Hallitus vastaa kosteikon hoidon toteutumisesta.

Hoitosuunnitelmat ja -toimenpiteet kootaan erilliseen dokumenttiin, jota ylläpidetään ajantasaisesti.

5.2. *Jatkokehityskohteita*

Päämääränä on edelleen edistää alueen monimuotoisuuden ja puhtauden vaalimista sekä vesistön hyvinvointia eri tavoin. Linnustoa hoidetaan ja tuetaan keinopesillä. Ensimmäiset sorsien putkipesät tehtiin ja asennettiin jo hankkeen aikana huhtikuussa. Pienpetoja pyydystetään linnuston hoidon tukitoimena. Alue rauhoitetaan vesilintumetsästykseltä. Esillä on ollut myös mahdollinen lintutornin rakentaminen, kunhan alue tekeytyy kaivuprosessin jäljiltä. Yhteistyötä eri toimijoiden kanssa tiivistetään kosteikon tiimoilta. Pohdinnassa on myös perustaa some-tili kosteikkoon liittyvää viestintää varten.

Järven vedenlaadun parantamista ja lahden mataloitumisen ehkäisyä pyritään jatkamaan.

Alustavasti ELY-keskuksen kanssa on sovittu, että tarkastellaan tulevan kesän aikana eri toimien vaikuttavuutta ja toteutusmahdollisuuksia. Onko hoitokalastukseen riittäviä resursseja? Onko ruoppaus mahdollista? Puoli vuosisataa kestänyt uittotoiminta alueella on kerryttänyt puiden kuorimassaa, oksistoa ja muuta roskaa järven pohjasedimenttiin. Vastaako voimassa oleva uittosääntö (vesioikeuden päätös vuodelta 1987) nykyisiä vesiensuojelusäännöksiä?